

LA TERMINOLOGIE DE LA LEGISLATION DE L'UNION EUROPÉENNE. LE CALQUE LINGUISTIQUE

Dragoş Vlad TOPALĂ
Université de Craïova

Abstract

The linguistic study of EU's juridical vocabulary does point out the use made of lexical and phraseological calk-like loans from French and English, as well as their lexical structure. The juridical terminology issued from calk-like loans fits judiciously within the sphere of the European juridical terminology. This paper presents some remarks concerning their composing elements, their senses, remarks on how acronyms are codified, on the relationship that calk-like loans with the usual language.

Key words: *terminology, legislation, European, phraseological calk-like loan, lexical calk-like loan*

Résumé

L'étude de la législation de l'Union Européenne met en valeur les calques lexicaux et phraséologiques du français et de l'anglais, la structure des unités lexicales, et permet des observations liées aux éléments composants, à leurs sens, à la codification des sigles, à la langue officielle par rapport à l'usage. Ainsi, la terminologie de la législation qui est le résultat des calques s'inscrit-elle dans la sphère de la terminologie juridique européenne.

Mots-clés: *terminologie, législation, européen, calque phraséologique, calque lexical*

Le système de droit de l'Union Européenne est un système complexe, indépendant, autonome par rapport aux systèmes juridiques nationaux étant créé à partir des normes des institutions communautaires et de la jurisprudence afférente. Dans le jargon juridique européen le syntagme *acquis communautaire*¹ se réfère aux normes juridiques qui forment le droit communautaire: les traités qui comprennent les objectifs de l'Union et le mode de fonctionnement des institutions communautaires, les protocoles, les déclarations, les résolutions, les actes adoptés par les institutions de l'UE dans le cadre de la politique étrangère et de sécurité commune, de la coopération dans le domaine de la justice.

¹ Cf. DETUE, 2009, p. 82.

Le droit communautaire a créé ses propres notions juridiques qui ont des sens différents par rapport à celles qui existent dans les langages juridiques des Etats membres de l'Union². Elles concernent non seulement les spécialistes dans le domaine du droit mais également les linguistes et les traducteurs. Les documents de l'UE sont uniques pour les Etats membres; c'est pourquoi l'exactitude et la rigueur des notions, des concepts, sont importantes pour la transposition de la législation qui doit être respectée par les citoyens de chaque Etat de l'Union.

La terminologie de l'acquis communautaire a pénétré dans la langue roumaine graduellement, dès de la période de pré – adhésion de la Roumanie à l'Union, mais surtout après 2007, quand notre pays est devenu membre de l'UE. La traduction des termes a entraîné une croissance significative des emprunts et des calques dans le vocabulaire de la langue roumaine. Les inventaires terminologiques de la législation de l'UE³ comprennent un bon nombre de calques linguistiques. Le début du XXIe siècle est d'ailleurs une période très prolifique en calques; elle coïncide avec le moment de renouvellement du vocabulaire de la langue roumaine.

L'analyse que nous avons faite s'occupe de la terminologie de la législation de l'UE en prenant quelques 110 unités lexicales simples et composées, tirées du Document 1011 du micro-thésaurus linguistique, des calques lexicaux et phraséologiques du français et de l'anglais. Ces deux langues ne sont pas les seuls modèles, mais elles ont un impact plus grand en roumain: le français parce qu'il s'agit d'une langue romane et l'anglais par son prestige de langue de circulation internationale par excellence. Le critère utilisé dans l'organisation du matériel concerne l'extension des unités lexicales entraînées dans le calque⁴. Les termes ont été exemplifiés partiellement dans des contextes: deux exemples puisés dans la presse roumaine actuelle (période – 2011) pour chaque catégorie.

1. Le calque lexical a pour but la traduction d'une seule unité lexicale. Vu le fait qu'il s'agit d'un calque de structure, il suppose «une identité ou bien une quasi-identité de structure entre le modèle et la copie»⁵ et se réfère autant aux dérivés qu'aux composés. On considère comme des calques lexicaux totaux ou intégraux des termes comme: *comunitarizare*, cf. fr. *communautarisation*, angl. *Communitisation*; dans chacune de ces langues le syntagme préféré est: *principiul comunitarizării*, cf. fr. *principe*

² Cf. EUE, 2007, p. 87.

³ Voir *Multilingual Thesaurus of the European Union*, <http://eurovoc.europa.eu>

⁴ Cf. DŞL, 1997, p. 87.

⁵ Voir Hristea, 1984, p. 105.

de communautarisation, angl. *Principle of communitisation*; **subsidiaritate**, cf. fr. *subsidiarité*, angl. *Subsidiarity*; l'usage préfère les syntagmes: *principiul subsidiarității*, cf. fr. *principe de subsidiarité*, angl. *Principle of subsidiarity*; **comitologie**, cf. fr. *comitologie*, angl. *Comitology*. Par exemple: «Acționează să furnizeze unele dintre serviciile care în trecut erau asigurate de sectorul public, luptă mai degrabă pentru o *comunitarizare* a serviciilor publice decât pentru o privatizare a acestora». (<http://www.uniqueprint.ro/economia-sociala/5.01.2012>, Economia socială); «Comisia economică, industriei și servicii a constatat că propunerea de directivă respectă principiile de *subsidiaritate* și proporționalitate, considerând că asigurarea unei funcționări continue a pieței interne prin cerința ca tractoarele agricole să respecte dispozițiile armonizate privind emisiile gazelor de eșapament în mediu poate fi mai bine realizată la nivelul Uniunii, iar modificarea nu depășește cadrul necesar atingerii obiectivelor prezentate mai sus.» (freelex.juridic.ro/19.11.2011, HOTĂRÂRE nr. 16 din 1 martie 2011 privind respectarea principiilor de subsidiaritate și proporționalitate în cazul propunerii de directivă a Parlamentului European).

2. Le calque phraséologique est la transposition de certains syntagmes en copiant la structure d'un groupe de mots qui forment une unité phraséologique. Plus précisément, le calque phraséologique «s'effectue par la traduction littérale d'une unité phraséologique étrangère (un syntagme, une locution, une expression)»⁶. Le nom qui désigne la notion est accompagné de déterminants, ce qui rend plus facile la compréhension du sens des unités phraséologiques. Il s'agit d'un type de calque très productif dans la terminologie de l'UE. Dans le domaine législatif on repère des calques ayant des structures différentes:

a. nom + adjectif ± adjectif: *act comunitar*, cf. fr. *acte communautaire*, angl. *Community act*; *act juridic comunitar*, cf. fr. *acte juridique communautaire*, angl. *Community legal act*; l'usage préfère la structure officielle simple (*act comunitar et les équivalents français et anglais*); *armonizare legislativă*, cf. *harmonisation des législations*, angl. *Legislative harmonisation*; l'usage préfère fr. *rapprochement des législations*, angl. *Approximation of laws*; *bază juridică*, cf. fr. *base juridique*, angl. *Legal basis*; *drept european*, cf. fr. *droit européen*, angl. *European law*, l'usage préfère *drept comunitar*, cf. fr. *droit communautaire*, angl. *Community law*. Par exemple: «*Armonizare legislativă pentru fondurile europene de pensii*» (old.standard.money.ro, 25.12.2009, *Armonizare legislativa pentru fondurile europene de pensii*);

⁶ Stoichițoiu Ichim, 2006, p. 85.

«PDL consideră că decizia USL de a demara procedura de suspendare din funcție a președintelui Traian Băsescu nu are nicio *bază juridică* și în cazul în care se va ajunge la un vot în Parlament șansele de reușită ale unui astfel de demers sunt zero, a declarat, luni, la finalul ședinței BPN al partidului, purtătorul de cuvânt al democrat-liberalilor Sever Voinescu.» (epochtimes-romania.com/21.11.2011, *PDL consideră că acțiunea USL de suspendare a președintelui are zero șanse de reușită și niciun temei juridic*).

b. nom ± adjectif + nom (nominatif) (appositif): *avizul CES*, cf. fr. *avis CES*, angl. *ESC opinion*; *avizul COR*, cf. fr. *avis du Comité des régions*, angl. *COR opinion*; en français le syntagme *avis CdR* est préféré par l'usage; *decizie CEEA*, cf. fr. *décision CEEA*, angl. *EAEC Decision*; *decizie generală CECO*, cf. fr. *décision générale CECA*, angl. *ECSC general Decision*; *decizie individuală CECO*, cf. fr. *décision individuelle CECA*, angl. *ECSC individual Decision*; *regulament CEEA*, cf. fr. *Règlement CEEA*, angl. *EAEC Regulation*; *Tratatul CEEA*, cf. fr. *Traité CEEA*, engl. *EAEC Treaty*. Par exemple: «Legea salarizării unitare nu are *avizul CES*.» (<http://www.business24.ro/22.11.2010>, *Legea salarizării unitare nu are avizul CES*); «Prezentul protocol modifică Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice (denumit în continuare *Tratatul CEEA*) în versiunea în vigoare la data intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona.» (eur-lex.europa.eu/17.12.2007, Protocolul nr. 2 de modificare a tratatului de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice).

c. nom + prép. + nom (accusatif): *plângere la Comisie*, cf. fr. *plainte à la Commission*, angl. *Complaint to the Commission*; *procedură de codecizie*, cf. fr. *procédure de codécision*, angl. *Codecision procedure*; *procedură de consultare*, cf. fr. *procédure de consultation*, angl. *Consultation procedure*; *regulament de aplicare*, cf. fr. *règlement d'application*, angl. *Implementing Regulation*. Par exemple: «Procedura de codecizie este o procedură legislativă, instituită prin Tratatul de la Maastricht, pentru adoptarea în comun de către Parlamentul European și Consiliu a actelor legislative.» (ue.eu.int/09.01.2012, *Ghid privind procedura*); «Procedura de consultare prevede ca Parlamentul European să își exprime poziția asupra unei propuneri înaintate de Comisie.» (www.euroavocatura.ro/08.01.2012, *Procedura de consultare. Drept comunitar*).

d. nom + nom (génitif) + adjectif: *încălcarea dreptului comunitar*, cf. fr. *violation de droit communautaire*, angl. *Infringement of the EC Treaty*; *prioritatea dreptului comunitar*, cf. fr. *priorité du droit communautaire*, angl. *Priority of Community law*; *principiul securității juridice*, cf. fr. *principe de sécurité juridique*, angl. *Principle of legal certainty*; *revizuirea tratatelor europene*, cf. fr. *révision de traité CE*, angl.

Revision of the EC Treaty. Par exemple: «Deci, *prioritatea dreptului comunitar* nu decurge din cine știe ce ierarhie între autoritățile naționale și cele comunitare, care ar fi, de altfel, contrară bazei construcției europene, ci se fondează pe faptul ca această reglementare trebuie să prevaleze, altminteri încetează să mai fie comună și încetând să mai fie comună, ea încetează să existe, iar Comunitățile nu mai au sens.» (<http://www.athenian-legacy.com/13.05.2009>, *Aplicarea prioritara a dreptului comunitar european. Instituirea principiului*); «Pentru ca *principiul securității juridice* să fie respectat, este necesar ca, în lipsa unei prevederi contrare, orice situație de fapt să fie apreciată în lumina regulilor de drept care îi sunt contemporane.» (fiscalitatea.manager.ro/11.12.2008, *Pricipiul securității juridice*).

e. nom ± formant ± nom (génitif): *decizie a Comisiei*, cf. fr. *décision de la Commission*, angl. *Commission Decision*; l'usage préfère le sigle: *decizie CE*, cf. fr. *décision CE*, angl. *EC Decision*; *principiul comunitarizării*, cf. fr. *principe de communautarisation*, angl. *Principle of communitisation*; *principiul proporționalității*, cf. fr. *principe de proportionnalité*, angl. *Principle of proportionality*. Par exemple: «Bruxelles-ul îi răspunde lui Baconschi: Suprimarea MCV e o *decizie a Comisiei*.» (<http://www.evz.ro/04.01.2011>, *Bruxelles-ul îi răspunde lui Baconschi: Suprimarea MCV e o decizie a Comisiei*); «În dreptul comunitar, *principiul proporționalității* are rolul de a identifica substanța și sensul libertăților fundamentale statuate prin tratatele constitutive, fiind complementar principiilor de justiție și echitate» (www.avocatnet.ro, 7.01.2012, *Principiul proporționalității*).

f. nom ± formant ± nom (génitif) + adjectif: *regulament al Comisiei Europene*, cf. fr. *règlement de la Commission*, angl. *Commission Regulation*; *rezoluție a Consiliului European*, cf. fr. *résolution du Conseil européen*, angl. *Resolution of the European Council*; *rezoluție a Parlamentului European*, cf. fr. *résolution du Parlement européen*, angl. *Resolution of the European Parliament*; *tratatele Uniunii Europene*, cf. fr. *traités de l'Union européenne*, angl. *Treaties of the European Union*; l'usage préfère le sigle: *tratatele UE*, cf. fr. *traités de l'UE*, angl. *EU treaties*. Par exemple: «MAE salută adoptarea *Rezoluției Parlamentului European* privind libera circulație a lucrătorilor în UE.» (www.mae.ro/15.12.2011, *MAE salută adoptarea Rezoluției Parlamentului European privind libera circulație a lucrătorilor în UE*); «Țările membre ale Uniunii Europene (UE) au convenit să analizeze eventuale modificări ale *tratatului UE*, în vederea îmbunătățirii funcționării zonei euro și a disciplinei bugetare, a anunțat președintele Uniunii, citat de AFP, potrivit Mediafax.»

(www.romanalibera.ro/24.10.2011, *Van Rompuy: Tratatul UE ar putea fi modificat, pentru o mai bună funcționare a zonei euro*).

Dans de telles structures bien représentées dans les calques phraséologiques, la plupart sont des termes juridiques spécialisés: *act, decizie, directivă, drept, regulament, rezoluție, sancțiune, tratat* (*act comunitar, act juridic comunitar, Actul Unic European; decizie comunitară; directivă comunitară; drept comunitar, drept derivat, drept european; regulament comunitar; rezoluție comunitară; sancțiuni comunitare; tratat constituțional*); d'autres noms sont des lexèmes communs: *armonizare, bază, certitudine, competență, privilegiu, proces, program* (*armonizare legislativă; bază juridică; certitudine juridică; competență comunitară, competență juridică mixtă; privilegiu comunitar; proces legislativ comunitar; program legislativ comunitar*), etc. L'adjectif *comunitar* est employé le plus souvent (30 fois), comparé à *juridic* (15), *european* (7), *legislativ* (7), *comun, constituțional, interguvernamental, unic* (3). La configuration des adjectifs est significative pour la spécificité de ce domaine.

Certains calques sont des structures qui contiennent des noms composés d'institutions européennes: *Consiliul European, Comunitatea Europeană, Comisia Europeană, Parlamentul European*. L'usage préfère les sigles de ces noms. Dans les cas où le sigle désigne plusieurs institutions dont les noms comprennent les mêmes initiales (comme par exemple CE = *Consiliul European, Comunitatea Europeană, Comisia Europeană*), leur décodage est difficile et ambigu. Dans le cas des sigles homonymes, il est nécessaire d'avoir un nom-centre qui désigne une forme d'acte (*aviz, decizie, regulament, etc.*).

La terminologie de la législation européenne est de plus en plus répandue au sein de la société roumaine et elle dépasse la sphère d'utilisation juridique.

BIBLIOGRAPHIE

- *** *Multilingual Thesaurus of the European Union*,
<http://eurovoc.europa.eu>
- Hristea, Theodor, *Calcul lingvistic ca procedeu de îmbogățire a vocabularului*, in vol. *Sinteze de limba română* (coord. Theodor Hristea), București, Editura Albatros, 1984, p. 100-121.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2006.

SIGLES

- DETUE = Iordan Gheorghe Bărbulescu, Daniela Răpan, *Dicționar explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Iași, Editura Polirom, 2009.
- DOOM = Academia Română, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- DȘL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997.
- EUE = *Enciclopedia Uniunii Europene* (coord. Luciana-Alexandra Ghica), București, Editura Meronia, 2007.